הרב אברהם כהנא

היתרי כניסה לתחומי המקדש השונים

א. הקדמה
ב. כניסת נשים למקדש
ג. היתרי כניסה מיוחדים
1. כניסת ישראל לעזרה לצורך עבודה
2. כניסה אל בין האולם והמזבח לצורך עבודה
3. כניסות מיוחדות אל האולם
4. כניסה להיכל לשם השתחוויה
5. כניסה לקודש־הקודשים לשם השתחוויה
ה. שחיטת קודשים ואכילתם בהיכל
ו. כניסת ישראלים להיכל לשם עבודה
ז. היתרים מיוחדים של כניסה לקודש־הקודשים
1. כניסת אומנים
2. ספר העזרה וצנצנת המן – הוצאתם והכנסתם לקודש־הקודשים
ח. סיכום

א. הקדמה

הנכנס לבית המקדש שלא כהלכה, עלול לעבור על איסורים שונים: 'ולא יטמאו את מחניהם', 'אך אל הפרוכת לא יבוא', 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש' – ביאה ריקנית להיכל או לקודש־הקודשים. כמו כן ביטול מצות עשה של 'וישלחו מן המחנה' (רמב"ם מצות עשה לא).

דין הרחקת הטמאים משתנה לפי תחומי הקדושה השונים: **א. מחנה ישראל** – כל ירושלים. **ב. מחנה לויה** – הר הבית. **ג. מחנה שכינה** – עזרת ישראל וההיכל. המצורע משתלח מחוץ למחנה ישראל ואם עבר ונכנס לוקה (תוספתא כלים א, ח). הזב והזבה וכל מי שטומאה יוצאת מגופו משתלחים מחוץ למחנה לויה ואם עברו ונכנסו חייבים מלקות (תוספתא שם, פסחים סז ע"א). טמא מת משתלח מחוץ למחנה שכינה ואם עבר ונכנס במזיד – חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת (משנה כלים א, ח). נמצא אם כן, שעל מנת להיכנס למחנה שכינה, האדם חייב לטהר עצמו מכל טומאה, ואם נכנס בטומאה עובר על איסור 'ולא יטמאו את מחניהם' וחייב כרת (רמב"ם ביאת מקדש ג, יד).

ההלכה קובעת עוד, שבעלי מומים אינם יכולים להיכנס להיכל (משנה כלים א, ח-ט; רמב"ם ביאת מקדש ג, ד-ח). ראוי לברר, מהו התחום המדויק שאליו אינם רשאים להיכנס?

באשר לאדם טהור, שנכנס למחנה שכינה (תחום העזרה), מצינו במשנה (כלים א, ח-ט) ארבעה תחומים שונים של איסורי כניסה: **א.** עזרת הכוהנים – איסור כניסה לישראלים שלא לצורך עבודה (סמיכה, לשחיטה ותנופה). **ב.** בין האולם ולמזבח – איסור כניסה לכוהנים בעלי מומים ופרועי ראש.[1] **ג.** היכל – איסור כניסה למי שלא קידש ידיו ורגליו. **ד.** קודש־הקודשים – איסור כניסה לכל אדם, מלבד כוהן גדול ביום הכיפורים. יש מתחומים אלה שאסורים בכניסה מהתורה, ויש תחומים שאיסור הכניסה הוא מדרבנן.[2]

להלן נדון בהיתרי כניסה מיוחדים לכוהנים לויים וישראלים טהורים, לצרכים מסוימים, מעבר לתחומי הכניסה הרגילים שאליהם הם מותרים תמיד.

ב. כניסת נשים למקדש

לאורך כל תקופת המשכן במדבר, נכנסו נשים לתחומי העזרה המקודשת, לצורכי תפילה ועבודת ה'.[3] כך גם בנדודי המשכן בארץ ישראל, כגון: בגלגל, בשילה, בנוב ובגבעון, וכן בימי הבית הראשון עד תקופת יהושפט.

בנוגע לכניסת נשים לשטח העזרה בזמן המקדש, המשנה בכלים, אינה מחלקת בין גברים לנשים בעניין זה, וממנה משתמע שכשם שלישראל טהור מותר להיכנס לעזרה

---

1. ולדעת ר' יוסי במשנה כלים א, ט גם שתויי יין ומי שאינו רחוץ ידים ורגלים אסורים.
2. לדעת רוב הראשונים, איסור כניסת ישראל **לעזרת כוהנים** הוא מדרבנן, לדעת רש"י (מנחות כז ע"ב) הוא מהתורה, ולדעת תוספות ישנים בדעת רב אדא יומא מד ע"א הוא הלכה למשה מסיני. איסור הכניסה לכוהנים בעלי מומים פרועי ראש וקרועי בגדים אל השטח ש**בין האולם ולמזבח** – לדעת הרמב"ם (ספר המצוות ל"ת סט) הוא איסור דאורייתא, ולדעת הרמב"ן (בהשגותיו שם) זהו איסור דרבנן ואינו כולל את שטח המזבח. הכניסה ל**היכל ולקודש־הקודשים** בביאה ריקנית (שאין בה צורך) אסורה הן לכוהן הדיוט בהיכל והן לכוהן גדול בקודש־הקודשים. וע"ע שערי היכל יומא (מערכה ק).
3. עיין בשמות לח, ח על הפסוק "במראות הצובאות אשר צבאו פתח אוהל מועד", ובתרגום אונקלוס ויונתן (שם) משתמע ש"פתח אהל מועד" הוא פתח האוהל גופו, כדוגמת פתח ההיכל, ולמרות שתחום זה הוא 'בין האולם ולמזבח', עם זאת, נשים הגיעו להתפלל שם, ולכן נקבע שם הכיור. אולם עיין בספורנו שם ובכלי יקר שם, שפירשו, את המושג 'פתח אהל מועד' בעניין אחר. כן נראה מהתיאור אודות תפילת חנה, שנשים נכנסו בין האולם ולמזבח. ועיין מחזור המקדש, ראש השנה פרק יג, ו.

כך גם לנשים טהורות, שהרי אף הנשים חייבות בקרבנות מסוימים,[4] ולשם כך תיקנו שער מיוחד לנשים הנקרא 'שער הנשים', הנמצא בצפון העזרה.[5]

למרות האמור, התוספות בקידושין (נב ע"ב ד"ה וכי). הבינו בדעת רש"י, שנשים אינן נכנסות לעזרה כלל! אולם לאחר העיון ברש"י ניתן לומר, שכוונת רש"י לומר, שאין דרכן ומנהגן של נשים להיכנס לעזרה, אך בהחלט תיתכן מציאות של נשים בעזרה. ראה מה שכתב רש"י שבת (נה ע"ב ד"ה ששהו).[6] על כל פנים מן התוספתא (ערכין ב, א) – "לעולם לא נראית אשה בעזרה אלא בשעת קרבנה בלבד", וכן מן הגמ' בקידושין (שם) השואלת "אשה בעזרה מנין?" – עולה כי נשים לא היו מצויות בעזרה.[7]

ג. היתרי כניסה מיוחדים

1. כניסת ישראל לעזרה לצורך עבודה

במשנה מצאנו היתר לישראלים להיכנס ל'עזרת כוהנים' לצורך שחיטה (הכשרה בזר), וכן כדי לסמוך על קרבנם או להניפו בקרבן הטעון סמיכת בעלים או תנופה. שטח זה כולל את צפון המזבח, שכן בית המטבחיים, וקרבנות שהם קודשי־קודשים נשחטים שם. ומכיוון ששחיטת קודשים קלים כשרה בכל העזרה, יהיה מותר לישראל לשחוט גם אחורי בית הכפורת, למעט השטח של בין האולם ולמזבח ופנימה להיכל.

יתירה מזאת, בגמ' (יומא כז ע"א) נאמר שלישראל מותר אף לעלות **על המזבח** לצורך הולכת העצים, ורק סידור העצים על גבי המזבח חייב להיעשות על ידי כוהנים, שנאמר: "והקריב הכהן את הכל המזבחה' – זו הולכת **האיברים** לכבש, זו היא שצריכה כהונה, אבל הולכת **עצים** אינה צריכה כהונה!".

2. כניסה אל בין האולם והמזבח לצורך עבודה

על אף שהשטח שבין האולם ולמזבח נאסר בכניסה לכוהנים בעלי מומים, שתויי יין, פרועי ראש, קרועי בגדים, ולדעת ר' יוסי גם מי שאינו רחוץ ידים ורגלים, מצאנו

---

4. תוס' קידושין נב ע"ב ד"ה וכי, וכן משמעותו הפשוטה של הפסוק: 'ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה' ויקרא יב, ד. משמע: שבמלאת ימי טהרה לאחר שתביא את קרבנה – תבוא אל המקדש.
5. מידות ב, ו; וראה משנה סוטה ג, ד.
6. פרטים נוספים בענין מקומה של האשה במקדש, ראה 'סידור המקדש לאם ולבת'.
7. וכן בירושלמי מעשר שני ה, ג; ירושלמי קידושין פ"ב ה"ז; וכן כתבו המאירי קידושין נב ע"ב ותוס' הרא"ש שם.

בתוספתא שכוהנים בעלי מומים היו נכנסים ועומדים על מדרגות האולם ומברכים ברכת כוהנים, וכך היא לשון התוספתא:

> הכל כשרין לעלות במעלות האולם בין תמימין **בין בעלי** מומין בין במשמר שלו בין שאין המשמר שלו חוץ ממי שיש בו מום בפניו בידיו וברגליו שלא ישא את כפיו במקדש מפני שהעם מסתכלין בו... (תוספתא, סוטה ז, ח)

הרי להדיא שהותרה נשיאות כפיים לכוהנים בעלי מומים, על אף שהם עומדים במעלות האולם![8] וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם.[9]

דוגמא נוספת לכניסת בעלי מומים אל השטח שבין האולם והמזבח מצאנו בגמרא בסוכה (מד ע"א), שלדעת ריש לקיש, כוהנים בעלי מומים מקיפים את המזבח עם הערבה, זאת למרות שכוהנים בעלי מומים נאסרו בכניסה לשטח בין האולם ולמזבח. לגבי כניסת ישראלים לשם הקפת המזבח, נחלקו הראשונים: לדעת רב שרירא גאון (הובא ברי"צ גאות הל' לולב) רק הכוהנים היו מקיפים,[10] ולדעת הרי"צ גאות (שם) ואור זרוע (ח"ב שטו) גם ישראל הותרו להיכנס אל בין האולם והמזבח לצורך עבודה שהם כשרים לה, כהקפת המזבח בלולבים. וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם.[11]

בנוסף לכך, בתפארת ישראל דייק מדברי המשנה (כלים א, ט; יכין אות ע), שאף לדעת רבי יוסי, האוסר לכוהן שאינו רחוץ ידים ורגלים להיכנס בין האולם למזבח –

---

8. בתענית כז ע"א נאמר במפורש שכהן בעל מום נסתר מברך ברכת כוהנים, אע"פ שאינו רשאי לעבוד. אמנם הקרן־אורה בסוטה לח ע"א מבאר שכל ההיתר הוא לברך בגבולין, אבל אינו מותר לשם כך להיכנס אל המקומות האסורים, אך דבריו סותרים לאמור בתוספתא.
9. הרמב"ם (תפילה ונשיאת כפים יד, יד) פסק שברכת כוהנים נעשית אחר תמיד של שחר, "ועומדין **על מעלות האולם** ומברכין". הרמב"ם סתם ולא חילק בין כוהנים תמימים לבין בעלי מומים, ומשמע בפשטות שכולם רשאים לשאת כפיים, כתוספתא לעיל (ובלבד שלא יהיה לו מום גלוי, שאז פסול הוא לשאת כפיו אף בגבולין; רמב"ם, תפילה טו, ב). אמנם הרדב"ז כתב שדברי הרמב"ם ההלו סותרים לדבריו בהלכה ט, שבה כתב שבמקדש הכוהנים עולים **לדוכן** ונושאים כפיהם, ותירץ, שלדעת הרמב"ם הכוהנים התמימים עמדו על מעלות האולם ואילו בעלי המומים עמדו על הדוכן (שלא היה ממוקם בין האולם למזבח). אך על פי פשט דברי הרמב"ם נראה ש"דוכן" היינו מקום גבוה, וגם מדרגות האולם נקראו בשם זה.
10. וכ"כ תוס'־יו"ט סוכה ד, ה.
11. בהלכות שופר וסוכה ולולב (ז, כג) כתב הרמב"ם שנהגו **ישראל** בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח, כלומר כל ישראל נהגו בכך ולא רק הכוהנים. דיוק דומה כתב במפורש האור זרוע (שם): "ומצאתי סמך למנהגנו דאמר בירושלמי בשמעתין כיצד סדר הקפה **כל ישראל** גדולים וקטנים נוטלים את לולביהן... ומקיפין הקפה אחת ואותו היום מקיפין שבע פעמים. הרי ראיה וסמך למנהגינו שהיתה הקפה בישראל וישראל היו מקיפין".

מותר לו להיכנס על מנת לרחוץ ידים ורגלים, שכן מקום הכיור היה בין האולם ולמזבח!

ואף כניסת ישראלים הותרה לשטח זה לצורך הנחת הביכורים, שהרי נאמר בהם (דברים כו, ד): "והניחו לפני מזבח ה' א־להיך", ושם בהמשך (פסוק ט) נאמר: "והנחתו לפני ה' א־להיך", ומכאן למדו בירושלמי:

> תניא, מניחן בקרן דרומית מערבית. "לפני ה'" – יכול במערב? ת"ל "אל פני המזבח". אי לפני המזבח, יכול בדרום? ת"ל "לפני ה'". הא כיצד? מגישן על קרן דרומית מערבית ומניחה בדרומה של קרן. (ירושלמי, בכורים פ"ג ה"ד)

ומכאן דייק המלבי"ם:

> וכשהיה משתחוה ופניו כלפי ההיכל בפשוט ידים ורגלים היה בין האולם ולמזבח, ודבר חדוש הוא שישראל יוכל להתקרב כ"כ אל ההיכל אפילו לצורך תנופה והשתחויה. (מלבי"ם, דברים כו, ד)

3. כניסות מיוחדות אל האולם

במסכת מידות (ג, ח) נאמר:

> גפן של זהב עומד על פתחו של היכל ומודלה על גבי הכלונסאות, וכל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה.

אף שניתן לומר שהכוהנים היו תולים את התרומה בשליחות התורם, נראה שאין המשנה יוצאת מידי פשוטה, ויש כאן היתר "לכל אדם", אף לישראל, להיכנס ולתלות את תרומתו על הגפן שבפתח ההיכל.[12] ואף על פי שישראל מנוע מלהיכנס כבר מעזרת כוהנים ואילך, נראה שהיתר זה מבוסס על דין בניית המקדש, שהותר אף לישראל כדלהלן.

כמו כן מבואר במשנה תמיד ז, א כשהיה הכוהן הגדול נכנס [להיכל] להשתחוות, היה הממונה נכנס [לאולם] על מנת להגביה עבורו את הפרוכת ביציאתו.[13]

---

12. אמנם התפארת־ישראל שם פירש שהכוהנים הם שתלו את הזהב, אך אין משמע כן מפשט המשנה, וכן במפרשים. הרמב"ם בפירוש המשנה גם הוא סתם, ש"כל מי שהיה מתנדב זהב **להיכל**", היה עושה מכמות הזהב שהתנדב גרגיר או עלה, אך פירש שהגפן היתה תלויה על **פתח האולם**, ועל כל פנים משמע מהרמב"ם שישראל יכול להיכנס לשטח 'בין האולם ולמזבח'.
13. נחלקו פרשני המשנה על איזו פרוכת מדובר – האם מדובר על פרוכת ההיכל או פרוכת האולם, וממשמעות הרא"ש הכוונה לפרוכת ההיכל וכן בגר"א ובכס"מ בשיטת הרמב"ם (ביאת מקדש ה, יא). ובשושנים לדוד הקשה – מדוע מותר לממונה להיכנס אל האולם, והלא הגבהת הפרוכת עבור הכה"ג אינה עבודה, ואם כן הרי זו 'ביאה ריקנית'? ותירץ שמלבד הגבהת

4. כניסה להיכל לשם השתחוויה

מלבד איסור כניסת זר, מצאנו לגבי ההיכל איסור נוסף של כניסה "ביאה ריקנית", שכן נאמר: "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". כוהן הדיוט שנכנס אל ההיכל בביאה ריקנית מתחייב במלקות, וכוהן גדול שנכנס לקודש־הקודשים בביאה ריקנית מתחייב במיתה בידי שמים (מנחות כז ע"א). ונחלקו הראשונים האם כניסה על מנת להשתחוות בלבד נחשבת כ"ביאה ריקנית":

המשנה בתמיד (ה, ו), מתארת שבסיום עבודת תמיד של שחר, כאשר היה אחד הכוהנים זורק את ה"מגרפה", היו הכוהנים נכנסים להשתחוות בהיכל, וזהו סימן לכוהנים אחרים שלא השתתפו בעבודת התמיד או שלא היו באותה עת בעזרה, שיבואו ויכנסו להיכל על מנת להשתחוות.[14]

כמו כן, במשנה במסכת תמיד (ו, א) מבואר שהכוהן שעסק בדישון מזבח הקטורת, היה נכנס במיוחד להיכל כדי להוציא את הטני – "נטל את הטני השתחוה ויצא", ומשמע שמטרת ההשתחוויה היא על מנת שלא תהא ביאתו ביאה ריקנית.[15]

ושם בהמשך (ז, א) נאמר:

> בזמן שכהן גדול נכנס להשתחות שלשה אוחזין בו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבנים טובות. וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא, הגביה לו את הפרוכת,[16] נכנס והשתחוה ויצא, ונכנסו אחיו הכהנים והשתחוו ויצאו.

משמע שהכניסה אל ההיכל כדי להשתחוות – מותרת. וכך משמע מפשט לשון הרמב"ם:

> והנכנס לקדש חוץ לקדש הקדשים **שלא לעבודה או להשתחוות** בין הדיוט בין גדול לוקה, ואינו חייב מיתה שנאמר אל פני הכפורת ולא ימות, על קדש הקדשים במיתה ועל שאר הבית בלאו ולוקה.[17]

הפרוכת היה הממונה משתחווה באולם לאחר יציאת הכוהן הגדול, ואם כן לא הייתה ביאתו ביאה ריקנית.

14. רע"ב שם, תפארת ישראל שם. ובחינוך מצוה קפד כתב בדעת הרמב"ם שאין היתר כניסה על מנת להשתחוות, ובמנחת חינוך (שם) השיג עליו.
15. כתב הראב"ד שההיתר הוא משום שבלאו הכי היה צריך להיכנס לצורך השתחוואה, יעשה גמר המצוה עם ההשתחואה.
16. בפירוש המשנה לרמב"ם כתב שההשתחויה היתה בהיכל, ודלא כרע"ב שפירש שהפרוכת שהגביהו ביציאתו של הכוהן הגדול הייתה של האולם.
17. אמנם הכס"מ (ביאת מקדש ב, ד) כתב בשם הסמ"ג (ל"ת שג) שהנכנס לשם השתחוויה בלבד – לוקה משום ביאה ריקנית, ושכל מקום שהוזכרה במשנה כניסה להיכל לשם השתחוויה מדובר

ובגמ׳ (חגיגה כו ע״א) נאמר שאחרי הרגל היו מטבילים את כל הכלים שהיו בעזרה מחשש נגיעה של עמי ארצות, למעט את מזבח הזהב ומזבח העולה, ומבואר בראשונים (רש״י ותוס׳ שם), שמדובר בכוהנים עמי ארצות שנכנסו להיכל על מנת להשתחוות, והיה חשש שמא נגעו בכלים וטימאו אותם.[18]

כניסה להיכל לצורך הכנת מי סוטה, גם היא הותרה, שכן הכוהן צריך לקחת מעפר המקדש, ולצורך זה היה הכוהן נכנס להיכל.[19]

בכל מקום שהכניסה להיכל הייתה בדרך היתר, נראה שמותר לכוהן להאריך את שהייתו שם, שכן האיסור הוא על ׳**ביאה** ריקנית׳ (״ואל המקדש לא יבוא״), שהרי הכוהן הגדול היה שוהה בהיכל לאחר הקטרת הקטורת בקודש־הקודשים על מנת

בסיום עבודה, ולא בכניסה להשתחוויה בלבד. וכדי להשוות את דברי הרמב״ם עם דברי הסמ״ג ביאר את לשון הרמב״ם: ״והנכנס חוץ לקה״ק שלא לעבודה, או [שנכנס] להשתחוות [בלבד] ... לוקה״. אך מאידך גיסא, נראה שלשון הסמ״ג יכולה אף היא להתפרש כפשט לשון הרמב״ם, שכן היא לשון הסמ״ג: ״והנכנס להיכל חוץ לקודש־הקודשים שלא לעבודה או להשתחוויה... לוקה ואינו חייב מיתה... ומה ששנינו במסכת תמיד (לג, ב) בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות כו׳ – בגמר עבודה מדבר״. נמצא שהרישא של דבריו ממש כלשון הרמב״ם, ואת הסיפא של דבריו: ״בגמר עבודה מדבר״ ניתן לבאר כ׳לאחר סיום העבודה׳ ולא כחלק ממנה, והיא גופא ההוכחה לכך שמותר להיכנס לשם השתחוויה בלבד. על כל פנים, במסקנת דבריו סבור הכס״מ, שהעיקר הוא שכל השתחוויה שרי.

לפי זה אפשר שגם ישראל יוכל להיכנס להיכל על מנת להשתחוות, משום שהוא אינו מוזהר אלא על עבודה, ובהשתחוואה שאינה ביאה ריקנית אפשר שיוכל להיכנס להשתחוות עיין מנ״ח קפד, ב. שנשאר בצ״ע.

18. ראה גם תיו״ט תמיד ז, א; תפארת ישראל תמיד ה, ו (יכין, אות מ); ולפ״ז האזהרה שלא לגעת בשולחן היתה מופנית כלפי עמי הארצות הנכנסים. ובמאירי (חגיגה כו ע״א) הביא פירוש שהאזהרה היתה מופנית כלפי הכוהנים, אחר הרגל, שלא יוציאו אותו מן ההיכל על מנת להטבילו, משום שצריך שהשולחן יהיה ״לפני תמיד״.

ומלשון הרמב״ם (מטמאי משכב ומושב יא, יא) נראה שהחשש לטומאת השלחן היה **כשהוציאו אותו** על מנת להראות את נס לחם הפנים לעולי הרגלים, ואז היו מזהירים את עולי הרגל שלא לגעת בשלחן, ונראה מדבריו שלא הותרה הכניסה להיכל לכוהנים עמי הארצות (וכך נראה מלשון הירושלמי חגיגה פ״ג ה״ח, וכ״כ הר״ח שם, והריטב״א יומא כא ע״א). אמנם גם לדבריו מוכח שהכהנים נכנסו להיכל על מנת להוציא את השולחן, על מנת להראות חיבתם לפני המקום, אע״פ שזו אינה עבודה! ומסתבר שהכניסה היתה במיוחד לצורך זה, שכן ביום טוב רגיל לא היו מסדרים את לחם הפנים, אלא אם כן חל בשבת, ואמנם אם היה חל בשבת, לא היו צריכים להגביה את השלחן, אלא מספיק שיראו את הלחם עצמו שירד זה עתה מן השלחן.

אמנם ברדב״ז (ב׳קעא) כתב שהיה זה ביום השבת, ולא הוציאו ממש את השלחן אלא הזיזו אותו אל מול פתח ההיכל על מנת שיוכלו לראותו מבחוץ, ומיד לאחר שסידרו את הלחם החדש הוציאו את הלחם הישן להראות לעולי הרגל את חיבתם.

19. משנה סוטה ב,ב. רמב״ם סוטה ג,י.

להתפלל על עם ישראל, ואילו היה איסור בדבר, לא היו חכמים מתקנים תפילה זו (משנה למלך, ביאת מקדש ג, יט). ויתירה מזו, אף אם חשב לעבוד ונכנס להיכל לשם כך, ולבסוף לא עבד, נראה שאין איסור בשהייתו , שהרי אין זו פעולת 'ביאה'.

5. כניסה לקודש־הקודשים לשם השתחוויה

יש מפרשים שהכוהן הגדול היה נכנס במיוחד לקודש־הקודשים על מנת להשתחוות. וכך מורה פשט לשון הרמב"ם הנזכר לעיל, שכל החילוק בין ההיכל לקודש־הקודשים הוא בחיוב המיתה, שאינו אלא בקודש־הקודשים, אך לשם השתחוויה מותר.[20]

ד. שחיטת קודשים ואכילתם בהיכל

הלכה היא, ששחיטת קודשים קלים כשרה בכל העזרה, ובגמרא איתא, שאם שחטו שלמים בהיכל, בדיעבד השחיטה כשרה, שכן נאמר (ויקרא ג, ב): "ושחטו פתח אוהל מועד", ולא יהיה הטפל (=החצר) חמור מן העיקר (זבחים סג ע"א), הגמרא אמנם התייחסה למקרה של דיעבד, שבו הקרבן כבר נשחט ומחדשת שהקרבן כשר, אך בנימוק שכתבה שם להבדיל בין שחיטה לאכילה – ש"האדם **עובד** במקום רבו" – השתמשה בלשון של לכתחילה, ואפשר שאף בשעת הדחק, כגון שהקיפו גויים את העזרה, מותר יהיה להיכנס להיכל על מנת לשחוט קודשים קלים.[21]

ביחס לאכילת קודשי־קודשים בתוך ההיכל, אמרה תורה (במדבר יח, י): "בקדש הקדשים תאכלנו", ומכאן למדה הגמרא (שם) שאם הקיפו גויים את העזרה, רשאים הכוהנים להיכנס לכתחילה לתוך ההיכל ולאכול שם קודשי־קודשים,[22] ויש אומרים שלצורך זה יכולים להיכנס אף לקודש־הקודשים.[23]

---

20. ראה ר"ת המובא בתוס' מנחות כז ע"ב. ד"ה להיכל שפירש את כניסת הכה"ג להשתוויה המוזכרת במשנה תמיד ז, א ככניסה לקודש־הקודשים, משום שהשתחוויה צורך עבודה היא. ונראה שמה שדחקו לפרש כן היא עצם המציאות של הפרוכת בבית המקדש, שכפי המוזכר במשנה הייתה קיימת בין ההיכל לדביר.
21. עיין מנחת חינוך מצוה קפד, ב. שמסתפק האם כניסה להיכל על מנת לשחוט נחשבת כ"ביאה ריקנית", שכן הגמרא כינתה פעולה זו בלשון "אדם עובד במקום רבו" ונשאר בצ"ע.
22. אמנם הרמב"ם (מעשה הקרבנות י, ג) נקט בלשון של דיעבד: "ואם נאכלו בהיכל – נאכלו, שנאמר... 'בקדש הקדשים תאכלנו'". אך לגבי אכילת קודשי־קודשים מפורש בגמרא שההיתר הוא גם לשעת הדחק, כגון שהקיפו גויים את העזרה (וראה אבן האזל שם שכתב שהרמב"ם סובר שת"ק חולק על רבי יהודה בן בתירא בזה ומתיר רק בדיעבד).
23. רמב"ן במדבר יח, י; שכן "בקדש הקדשים תאכלנו" משמע לפני־ולפנים, וכך פירש את לשון המובא בגמרא שם, הספרי שאם גויים הקיפו את העזרה בשעה"ד יוכלו הכוהנים להיכנס אפילו לקודש־הקודשים, ומכאן משמע שאין זה נחשב כביאה ריקנית. עיין מנ"ח קפד, ב שהעלה כן, ונשאר בצ"ע.

ה. כניסת ישראלים להיכל לשם עבודה

בגמ' (יומא כד ע"ב) נאמר שזר שהדליק את המנורה אינו חייב, משום ש"הדלקה לאו עבודה היא". ותמהו על כך הראשונים – הלא בפרשת בהעלותך נאמר במפורש "דבר אל אהרן"! ואכן הרמב"ם סבר שזר רשאי להדליק את המנורה לכתחילה, אלא שאינו רשאי לשם כך להיכנס אל ההיכל (ולכן נאמר הציווי דווקא אל בני אהרון). רק במקרה ש"היטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן" (רמב"ם, ביאת מקדש ט, ז).

אמנם הראב"ד (שם) סבור שכוונת הגמ' היא שזר שהדליק – הדלקתו הדלקה בדיעבד, אך אסור לו להדליק לכתחילה.

ונראה שאף לשיטת הרמב"ם, שההדלקה אינה עבודה כלל ומשום כך מותרת לזרים לכתחילה, זר שנכנס להיכל על מנת להדליק את המנורה לא יתחייב משום 'ביאה ריקנית', אף שאסור לו לכתחילה לעשות כן, שכן הגדרת ביאה **ריקנית** אינה תלויה בהגדרת **עבודה**, ולגביה אין הבדל בין ישראלים לכוהנים.[24]

---

24. לגבי השאלה האם האיסור שקיים לישראל להיכנס ולהדליק הוא מדאורייתא או מדרבנן, ראה אבן האזל (שם) שתלה זאת במחלוקת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל. לדעת הרמב"ם שזר רשאי להדליק לכתחילה, מוכח מציווי התורה לבני אהרון דווקא, שזר אסור להיכנס מדאורייתא; ואילו לדעת הראב"ד שציווי התורה אל בני אהרון הוא משום שרק הם רשאים לכתחילה, אין כל לימוד ספציפי לאסור כניסת זר לשם הדלקה, ומכיוון שאין זו ביאה ריקנית משום שבדיעבד הדלקתו הדלקה – אפשר שאיסור הכניסה שלו לשם הדלקה אינו אלא מדרבנן.
ונראה ששיטת הרמב"ם שאמרינן יבוא עשה של בניית המקדש וידחה ל"ת של איסור כניסה, וכן יבוא עשה של הל"מ במצות הערבה וידחה את איסור הכניסה וכו'. אך כל זה בגדר של 'דחויה', רק אם אין ברירה אחרת, יש להתיר את הכניסה, ולפיכך לדעת הרמב"ם, למרות שהדלקת המנורה כשרה בזר, מכיוון שאפשר לקיים את המצוה על ידי כוהנים אין להתיר לזרים להיכנס להיכל על מנת להדליק את המנורה, אך יוצא שאם אין באפשרות הכוהנים, אפשר שיבוא מצות עשה של הדלקת הנר וידחה את איסור כניסה לזרים.
ובהשגות לרמב"ן ל"ת סט (וכן בויקרא י,ט), השיג על הרמב"ם בעניין זה, וכתב שאין איסור תורה לבעל מום, קרוע בגדים פרוע ראש מלהיכנס סתם לשטח זה (וכדעת הראב"ד לעיל), וכוונת התורה שאמרה "אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא יגש" – דווקא בהזאה על הפרוכת ובעבודה על המזבח, כלומר איסור תורה על כוהנים בעלי מומים וכו' לשרת, אך בביאה סתם אין איסור תורה. והביא מהספרי (קרח יח, ז), שזר הקרב למזבח יומת – הכוונה שאם עבד הזר חייב מיתה, אך בביאה סתם אל המזבח אינו חייב מהתורה. לדבריו כל מידרג היתרי הכניסה ששנינו במשנה בכלים: עזרת כוהנים, ובין האולם ולמזבח, ההיכל וקודש־הקודשים – אינו אלא מדרבנן. ולכן במקום מצוה לא העמידו חכמים את דבריהם, והתירו לכוהנים בעלי מומים להיכנס לבין האולם ולמזבח לצורך מצות ערבה בסוכות, וכן התירו לצורך בנין הבית כניסה של לויים וישראלים להיכל ולקודש־הקודשים.

לכן במקרה שאין אפשרות להוציא את המנורה חוץ להיכל, והכוהנים טמאים וישראלים טהורים, אפשר שיהיה עדיף להדליק על ידי ישראל זר.[25]

עוד מקום שבו אנו מוצאים היתר לישראל להיכנס להיכל לצורך, מבלי לחשוש ל'ביאה ריקנית', הוא כניסה לשם שאלה באורים ותומים. הגמרא ביומא, מפרטת את סדר השאלה באורים ותומים:

> כיצד שואלין? השואל פניו כלפי הנשאל, והנשאל פניו כלפי שכינה... (יומא עג ע"א)

הרמב"ם (כלי המקדש י, יא) הסביר את האמור בגמרא: "והנשאל פניו **כלפי שכינה**" – שהכוהן הגדול היה עומד "ופניו **לפני הארון**", ובפשטות נראה שהכוהן הגדול היה נכנס ועומד בהיכל מול ארון הברית והמלך עומד מאחוריו (בהיכל!) ושואל.[26]

ו. היתרים מיוחדים של כניסה לקודש־הקודשים

1. כניסת אומנים

הלכה היא, שישראל טמא מותר להיכנס לקודש־הקודשים על מנת לבנות או לתקן את ההיכל, ואף על מנת להוציא את הטומאה, וכך נאמר בגמ':

> תנו רבנן: הכל נכנסין בהיכל לבנות לתקן ולהוציא את הטומאה, ומצוה בכהנים. אם אין שם כהנים - נכנסין לוים, אין שם לוים - נכנסין ישראלים... מצוה בתמימים, אין שם תמימים - נכנסין בעלי מומין. מצוה בטהורין, אין שם טהורין - נכנסין טמאין.
> (עירובין קה ע"א)

היתר זה נלמד שם בגמ' מן הפסוק: "**אך** אל הפרוכת לא יבוא" "אך" – למעט בעלי מומין שנכנסים אל בין האולם והמזבח על מנת לעשות ריקוע פחים למזבח.[27]

---

25. שכן בכוהן טמא יש חיוב כרת בכניסה להיכל, ואילו בכניסת זר יש דעות שאין כל חיוב של ביאה ריקנית (חסדי דוד לתוספתא כלים א, ט בד' הרמב"ם). כמו כן כשם שהתירו בניית המקדש על ידי זרים ישראלים, כך באין ברירה יש להתיר הדלקה על ידי ישראל. וראה מנחת חינוך צח, ב שנשאר בצ"ע לגבי שאלה זו.

26. כך גם הבין הרב קאפח זצ"ל בשיחה בע"פ עם הרב ישראל אריאל שליט"א. והדבר מסתבר, שכן לא הגיוני שהמלך יעמוד מרחוק, מחוץ להיכל, שכן השואל צריך לשאול כמי שמדבר אל ליבו בקול נמוך (כפי שלמדה הגמ' ביומא עג ע"א מתפילת חנה).
אולם רש"י (שם) פירש את האמור בגמ' "ופניו כלפי שכינה" – כלפי **האורים והתומים**, ומשמע שאין כל צורך בעמידה כנגד ארון הברית וניתן לשאול בכל מקום. אמנם בתנ"ך נזכרת השאלה באורים ותומים דווקא מול ארון הברית. בפרשת בגדי כהונה נאמר (שמות כח, ל): "ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני ה'", ומשמע שיש כאן ביאה "אל פני ה'", לשם שאלה באורים ותומים, וכן הקשו הכס"מ והאדר"ת.

ולרווחא דמלתא, היו מורידים אומנים בתיבות מיוחדות על מנת שלא יהנו הבנאים ממראה הקודש וכך יתקנו את מה שצריך לתקן.[28]

2. ספר העזרה וצנצנת המן – הוצאתם והכנסתם לקודש־הקודשים

מובא בגמ' (בבא בתרא יד ע"ב) שהיה בבית המקדש ספר תורה הנקרא (במשנה כלים טו, ו) "ספר העזרה",[29] שהיה מונח בקודש־הקודשים, ונחלקו התנאים שם האם היה מונח בתוכו או מצדו[30].

מבואר בחז"ל שמספר זה היו מגיהים את ספרי התורה האחרים[31], וכן היו מגיהים את ספר התורה של המלך באמצעות ספר העזרה ועל ידי בית דין של שבעים ואחד זקנים.[32] יש אומרים שבספר זה היה קורא המלך במעמד הקהל, וכן הכוהן הגדול ביום הכיפורים,[33] ויש אומרים שהיו מוציאים אותו רק כדי לשומרו ולתקנו.[34] נמצא שהיתה כניסה מיוחדת לקודש־הקודשים רק כדי להוציא את ספר התורה ולהחזירו, ואינה נחשבת ביאה ריקנית![35]

---

27. ומלשון הרמב"ם (בית הבחירה ז, כג) נראה שהבין שהיתר כניסת טמאים הוא משום ש"טומאה דחויה בציבור", ולכן עדיפה כניסת בעלי מומים על פניהם.
28. ראה פסחים כו ע"א – "לולין היו פתוחין בעליית בית קדשי הקדשים, שבהן משלשלין את האומנים בתיבות, כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים... והאמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה! – אלא: **מעלה עשו בבית קדשי הקדשים**". וראה רמב"ם (שם) שכתב שכשאין תיבות ייכנסו דרך פתחים.
29. על פי רש"י (שם ד"ה ספר עזרה), זהו אותו ספר תורה אשר נכתב על ידי משה רבנו כמבואר בתורה (דברים לא, כד-כו): "... לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה'... וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". ויש גורסים 'ספר עזרא', כלומר שזהו ספר שכתבו עזרא, ראה משנה מו"ק ג, ד. וכן תוספתא כלים ה, ח.
30. לפי רבי יהודה הספר היה מונח מצד ארון הברית, ולפי רבי מאיר הוא היה מונח בתוכו.
31. ירושלמי שקלים ד, ב. מגיהי ספרי העזרה היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.
32. ספרי שופטים פסקה קס; רמב"ם מלכים ג, א.
33. רש"י שם, ולדעת הראב"ד (הובא בשיטה מקובצת) נראה שהיו מוציאים אותו במעמד הקהל בלבד.
34. תוספות ב"ב יד ע"א ד"ה "שלא יהא". שמירת ספר תורה מחייבת בדיקה וגלילה כל שלושים יום כמובא בבבא מציעא כט ע"ב: "מצא ספרים קורא בהן אחד לשלשים יום, ואם אינו יודע לקרות – גוללן. אבל לא ילמוד בהן בתחילה". וספר העזרה שצריך שמירה לדורות על אחת כמה וכמה.
35. לדעת התוספות (שם) כניסה לשם אחזקת ספר התורה מותרת, כדין כניסה לשם אחזקת בדק הבית. אמנם הראבי"ה (סי' תתקצא) אינו מקבל את סברת התוספות, ולשיטתו ספר העזרה אינו הספר שהיה מונח בארון, אלא עזרא כתבו. אך הוסיף וכתב:

עוד מובא בברייתא בגמרא (יומא נב,ב), שבקודש־הקודשים בימי בית ראשון היה מונח שמן המשחה ומאותו שמן המשחה היו מושחים כוהנים גדולים, משוח מלחמה ומלכי בית דוד.[36] ומסתבר שהיו נכנסים במיוחד לקודש־הקודשים על מנת להוציא את שמן המשחה לקיים מצוות המשיחה ושוב היו נכנסים על מנת להחזירו.

גם צנצנת המן הייתה בקודש־הקודשים,[37] ומבואר במכילתא דרשב"י (שמות טז, לג) שירמיה הנביא הוציא לעם ישראל את צנצנת המן על מנת להוכיח אותם על שאינם עוסקים בתורה בגלל קשיי פרנסה, נמצא שהייתה כניסה מיוחדת לקודש־הקודשים על מנת להוציא את צנצנת המן ולהחזירה.

עוד מבואר בגמרא שיאשיהו המלך ציוה לגנוז את ארון הברית וכל מה שהיה בקודש־הקודשים בימי בית ראשון, ונמצא שנכנסו לקודש־הקודשים אף לצורך זה.[38]

ז. סיכום

נראה מכתבי ראשונים ואחרונים, שהמשנה בכלים (א, ח-ט) עוסקת בכללים העקרוניים, אך אינה שוללת מקרים היוצאים מן הכלל. כנגד אותם הכללים עומדת דרשת חז"ל (עירובין קה ע"א) את הפסוק "אך אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא

"אם באת להעמיד דברי רש"י אספר תורה דמשה רבינו המונחת בארון והיא נקראת ספר עזרא, צריך לומר שכשהיה כהן גדול נכנס בכף ומחתה עם יציאתו מיד היה מוציא ס"ת לחוץ והיתה מונחת בתיבה מבחוץ עד זמן קריאתו בה, ולאחר שהיה מקריב אילו ואיל העם והיה נכנס להוציא כף ומחתה היה מכניסה עמו ומחזירה למקומה בארון. ובשנה השמינית כשהיה המלך קורא היתה מונחת מבחוץ מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא שהוא שנת ט', והיה מחזירה כשנכנס להוציא כף ומחתה, שהרי רק ביום הכיפורים בשעת עבודה היה כהן גדול רשאי ליכנס. כדתנן בריש מסכת כלים (פ"א מ"ג) בית קדש הקדשים מקודש ממנו שאין נכנס לשם אלא כ"ג ביום כיפורים בשעת עבודה. אבל לא דוד הוא".

וכמה תמיהות בתירוץ זה: **א.** לא מצאנו רמז לכך בסדר עבודת כה"ג ביוה"כ. **ב.** אין בדבריו מענה לדרך הוצאת הספר על מנת להגיה על פיו ספרים אחרים. **ג.** לדעת ר' מאיר הספר תורה היה בתוך הארון, וקשה לומר שהכוהן הגדול הרים לבדו את הכרובים ואת הכפורת שעשויים זהב ומשקלם עשוי להגיע למאות ק"ג. **ד.** אין בדבריו התייחסות להוצאת שמן המשחה מקודש־הקודשים, שלכאורה הייתה נעשית בכל ימות השנה בזמנים שונים.

36. רמב"ם כלי המקדש א, ז.
37. שמות טז, לג; וראה יומא נב ע"ב.
38. כך דרשה הגמרא ביומא נב ע"ב על פי הפסוק בדברי הימים ב' לה, ג. ולפי פשט הפסוק, ציוה יאשיהו את הלויים להעמיד שם את ארון הברית במקום הפסל של מנשה. לדעת הרמב"ם בספר המצוות עשה לד, המצוה לדורות לשאת את ארון הברית היא על הכוהנים, אבל לדעת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות בשורש שלישי, המצוה נשארה ללויים גם לדורות, ואם כן הלויים נכנסו כדי להוציא את ארון הברית.

יגש" – "אך" – למעט כוהנים בעלי מומים שנכנסים בין האולם ולמזבח כדי לעשות ריקועי פחים. ובכלל גזרת כתוב זאת נכללים היתרים נוספים (ולדעת הרמב"ן כל איסור כניסת בעלי מומים אל בין האולם והמזבח אינו אלא מדרבנן, והפסוק הוא אסמכתא להתיר במקום הצורך).

מכל מקום הכל מודים שיש איסור מהתורה של ביאה ריקנית להיכל או לקודש־הקודשים, אך נראה שלצורך בניין המקדש או לצורך עבודת ה' דין תורה הוא שאין זו ביאה ריקנית.